

ТЕХНОЛОГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЗАЄМОВІДНОСИН В УЧНІВСЬКОМУ КОЛЕКТИВІ

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена необхідністю виховання толерантної, високоморальної особистості молодшого школяра та забезпечення гармонійних взаємовідносин в учнівському колективі. У статті обґрунтовано необхідність використання вчителем початкових класів технологій оптимізації взаємовідносин молодших школярів (Коло, педагогіка переживання/проживання, технологія колективного творчого виховання (КТВ), інтерактивні технології та ранкові зустрічі); розкрито їх сутність та зміст.

Ключові слова: взаємовідносини, оптимізація, учнівський колектив, технології, молодші школярі.

Вступ. Економічні та соціокультурні зміни в українському суспільстві порушують певним чином гуманістичні засади повноцінного співіснування людей, що супроводжується порушенням конструктивної комунікації, поведінки, міжособистісних взаємовідносин, а також процесу соціалізації особистості. Особливо важливим є дослідження зазначеної проблеми у молодшому шкільному віці, оскільки саме цей віковий період є важливим етапом соціального розвитку дитини, під час якого формується система взаємовідносин, що має складний мінливий характер. Тому початкова школа має створити всі умови для виховання толерантної, високоморальної особистості, гідного громадянина України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оптимізації взаємовідносин у шкільних колективах набула актуальності ще у ХХ ст., свідченням чого є низка праць Г.Ващенко, Т.Лубенця, А.Макаренка, І.Огієнко та ін. У дослідженнях П.Гальперіна, Д.Ельконіна, О.Леонтьєва, М.Лісіної, Г.Цукерман акцентується увагу на ролі взаємодії дитини з однолітками щодо її психічного розвитку. Питання формування культури взаємин висвітлено у працях В.Білоусової, Л.Бутенко, І.Гавриш, М.Горлач, М.Левківського, Н.Мойсеюк, І.Сіданіч, І.Харламова, Н.Щуркової. Психологічні особливості міжособистісного взаєморозуміння є об'єктом досліджень таких науковців сьогодення як І.Вахоцька, Ю.Кан, О.Онісюк, Л.Сікорська, А.Хоменко.

Метою статті є обґрунтування змісту технології оптимізації взаємовідносин в учнівському колективі.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік сензитивний не тільки для формування навчальної діяльності, це також дуже важливий етап у соціальному, а відтак комунікативному розвитку дитини, у становленні її зв'язків з оточуючими людьми. Позитивні взаємини в учнівському колективі початкової школи є важливим чинником навчальних досягнень, успішності, психологічного комфорту та вихованості учнів. Саме тому діяльність педагогічного колективу та вчителя початкових класів має бути спрямована на оптимізацію взаємин молодших школярів. Це зумовлює необхідність перегляду змісту, форм і методів роботи вчителів початкових класів щодо організації взаємодії учнів у навчально-виховному процесі, формування толерантних взаємовідносин між вихованцями на основі гуманності, демо-

кратизму, в атмосфері взаємоповаги, дружелюбності, довіри, щирості та оптимізму. Так, з метою забезпечення гармонійних взаємовідносин та сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі учитель початкових класів має використовувати у навчально-виховному процесі різноманітні педагогічні технології, що сприяють оптимізації взаємин молодших школярів. Розглянемо деякі з них.

Ефективною технологією оптимізації взаємовідносин в учнівському колективі у процесі виховання є «Коло». Коло – це технологія, що сприяє залученню до вирішення проблеми усіх зацікавлених осіб та забезпечує їх активну участь в обговоренні будь-якої теми, ситуації та прийнятті рішень [1]. Головною особливістю Кола є те, що кожен з учасників має можливість висловити власну точку зору та бути почутим іншими членами кола. Для проведення кола збираються люди, рівні для спілкування щодо складних питань та проблем, в атмосфері взаємоповаги і турботи згідно з певними правилами, а саме:

- 1) у Колі присутній ведучий («хранитель» Кола) – особа, яка інформує учасників про правила, формулює питання для обговорення, створює атмосферу взаємоповаги, підтримки та толерантного ставлення;
- 2) важливим елементом Кола є Мовник – це символічний предмет, що передається з рук в руки від одного учасника до іншого (по колу за годинниковою стрілкою) та дає право говорити;
- 3) говорити має право лише той учасник, який тримає в руках Мовник, або той, хто отримав особливе право від хранителя Кола;
- 4) кожен учасник має право передати Мовник наступному, зберігши мовчання, якщо йому немає чого сказати або він/вона не хоче говорити;
- 5) учасники не мають права покинути Коло, поки воно не завершилося;
- 6) Мовник рухається по Колу до тих пір, доки залишається людина, якій є що сказати з приводу обговорюваної теми чи дискусії. Коло закінчується тоді, коли Мовник обійде його, а всі збережуть мовчання [1, с. 139].

Технологію «Коло» у роботі з молодшими школярами доцільно використовувати з метою формування цінностей, встановлення правил поведінки, забезпечення сприятливого психологічного мікроклімату у колективі (класі), прийняття важливого рішення, вирішення конфлікту конструктивним шляхом, обговорення різноманітних тем тощо.

Одним із шляхів оптимізації взаємовідносин та забезпечення сприятливого психологічного мікроклімату у колективі школярів є використання технології «Педагогіка переживання/проживання», яка є широко розповсюдженою у країнах Європи. Використання даної технології у роботі з учнями передбачає накопичення у них позитивного соціального досвіду, у вигляді знань, цінностей, правил поведінки, установок, умінь виходу із важких життєвих ситуацій, розширення емоційно-особистісних зв'язків, кола інтересів та спілкування, конструктивної взаємодії з оточуючими. Педагогіка переживання дозволяє спрямувати активність учнів у соціальне русло, формувати у них активну суб'єктивну позицію.

Аналіз наукової літератури [2; 3] свідчить, що педагогіка переживання ґрунтується на аутентичних, інтенсивних переживаннях з метою їх включення в процес особистісного зростання. Переживання в контексті даного методу розуміється як переживання якої-небудь значущої ситуації, коли людина не спостерігає за нею на екрані, не читає про неї в книзі, а сама стає її учасником. Метою педагогіки переживання є розвиток комунікативних здібностей, здатності учнів вибудовувати гармонійні взаємини, діяти відповідно до ситуації, поважаючи оточуючих.

Основною формою організації даної технології є спільна справа (ситуація, що проживається). Вона передбачає реалізацію таких етапів: теоретичний – збір інформації про майбутню справу; підготовчий – практична підготовка до справи; операційний – спільна реалізація справи; рефлексія – обмін враженнями про справу [2].

Більшість активних форм педагогіки переживання реалізується під час групової взаємодії. Так, згідно точки зору О.Попова [3, с. 107], робота з учнівським колективом може бути організована у формі:

- допомоги ближньому – створення «служби порятунку» і вирішення доступних учням соціальних проблем;
- фізичної підготовки – спрямована на подолання своїх комплексів, страхів і, як наслідок, розкриття себе, своїх можливостей;
- проекту – учні беруть участь у підготовці і реалізації якого-небудь заходу (напр., «Наш дружній колектив»);
- екскурсії (експедиції) – дозволяє проявити себе в нестандартних ситуаціях, коли досягнути успіху можна лише шляхом активної конструктивної взаємодії один з одним (туристичні походи, прогулянки).

Педагогіка переживання/проживання спрямована на набуття індивідом довіри до інших і до самого себе; досягнення самостійності і відповідальності в ухваленні рішень; усвідомлення своїх можливостей (сприйняття особистісних труднощів, подолання уявних меж своїх можливостей тощо); вироблення вмінь розуміти свої відчуття; формування навичок самоконтролю; вмінь цілісного та критичного сприйняття будь-якої ситуації; вирішення конфліктних ситуацій; формування готовності до співпраці, роботи в групі, до надання підтримки іншим; розуміння і схвалення рольових відносин; набуття навичок орієнтуватися в умовах, що змінюються, і застосовувати знання і вміння в нових життєвих ситуаціях; розвиток творчих можливостей учнів тощо.

Теоретичний аналіз наукової літератури та практика роботи сучасної початкової школи свідчить, що з метою оптимізації взаємин молодших школярів доцільним є використання технології колективного творчого виховання (КТВ). Сутність технології колективного творчого виховання полягає у формуванні особистості в процесі спільної роботи учнів; в організації певного способу життя колективу, де все ґрунтується на засадах моральності та соціальної творчості [4]. Технологія колективного творчого виховання дає можливість удосконалювати пізнавально-світоглядну, емоційно-вольову та дієву сфери особистості учня й педагога.

Процесуальною основою технології колективного творчого виховання є колективна творча діяльність (КТД), яка реалізується через колективну творчу справу (КТС). На думку І. Іванова, колективна творча діяльність – це сукупність завдань, методів, технологій, що забезпечують створення гуманістично орієнтованої єдності дітей і дорослих, здатної до самоуправління [5, с. 59]. Кожна КТД – це форма творчої взаємодії, співробітництва вихователів і вихованців, їхньої загальної турботи – практичної, організаторської, виховної. Згідно твердження Т. Стефановської, КТД не лише збагачує колектив і особистість соціально цінним досвідом, а й дозволяє кожному проявити і удосконалити людські задатки і здібності, потреби і відносини, рости морально і духовно [6, с. 112].

У процесі теоретичного обґрунтування технології КТВ доцільно звернути увагу на принципи її реалізації. Так, до принципів технології колективної творчої діяльності відносяться: навчання без примусу, пріоритет успішності учня; мажорність у спілкуванні та навчанні; урахування суб'єктності особистості дитини (право дитини на помилку, вільний вибір, власну точку зору); поєднання колективного та індивідуального виховання; пріоритет етичних цінностей над інформованістю (головні орієнтири – доброта, любов, працьовитість, совість, гідність тощо); перетворення школи Знання у школу Виховання та ін. [4; 5].

Організуючи КТС молодших школярів, педагог разом із дітьми має дотримуватися технологічної послідовності реалізації зазначеної технології. Так, етапами організації та проведення колективної творчої справи є [4]: початковий (аналіз ситуації, визначення мети, завдань виховної справи; організація діяльності вихованців); планування (розробка учнями та педагогом програми діяльності колективу відповідно до визначеної мети); колективна підготовка справи (розподіл доручень між учасниками, визначення завдань мікроколективам, вибори відповідальних, організація контролю за виконанням завдань); проведення справи (можливість виявлення кожним членом колективу своїх творчих здібностей, презентація результатів КТД); підведення підсумків (колективний аналіз КТС з метою виявлення причин успіхів і невдач); найближча післядія (в процесі аналізу діяльності виявлення зв'язків між явищами, пошук взаємозалежностей, окреслення програми наступних дій).

Зазначимо, що технологія КТВ має ряд переваг у роботі з молодшими школярами щодо оптимізації взаємовідносин між ними. Так, використання зазначеної технології сприяє: формуванню громадянської позиції школярів; вихованню турботливості один про

одного, відповідальності за спільну роботу та індивідуальне завдання; розвитку емпатії, комунікативних та творчих здібностей учнів; налагодженню доброзичливих, щирих, демократичних взаємовідносин; згуртуванню колективу, а також дозволяє вирішувати низку виховних завдань непомітно для самих школярів.

З метою оптимізації взаємовідносин в учнівському колективі доцільно проводити *ранкові зустрічі*. У науково-педагогічній та методичній літературі ранкова зустріч визначається як метод, який допомагає об'єднати академічний та соціальний аспекти навчання, допомогти вчителям та учням бути більш відповідальними один перед одним, доброзичливими [7, с. 1; 8, с. 2]. Ранкова зустріч – це зустріч на початку дня всього класу з учителем, яка відбувається в класній кімнаті на килимі (або на стільчиках) у колі, де кожен займає зручне для себе положення, що сприяє більш вільному, відкритому спілкуванню, згуртуванню дітей.

Ранкові зустрічі мають певну структуру. Так, основними компонентами проведення ранкових зустрічей є: вітання (учні збираються у коло, вітаються один з одним; створюється атмосфера довіри, дружельності, спокою, позитивного настрою), обмін інформацією (школярі висловлюють свої думки, обмінюються ідеями та пропонують важливі для них теми для обговорення), групове заняття (створюється відчуття єдності, радості через виконання пісень, участі в іграх, коротких і швидших заняттях та ін.), щоденні новини (вчитель робить оголошення, яке налаштовує на те, що має вивчатися цього дня, а також дає можливість обміркувати події та навчання попередніх днів) [7].

Значення ранкових зустрічей у процесі оптимізації взаємовідносин учнів можна розглянути шляхом обґрунтування функцій, які вони виконують. Аналіз наукових та методичних джерел [7; 8] свідчить, що ранкові зустрічі виконують низку функцій: психологічна – створення сприятливої психологічної атмосфери, позитивного настрою, зняття почуття невпевненості, налаштування на подальшу роботу; соціальна – забезпечення соціалізації дитини, сприяння виробленню соціальних функцій і ролей, соціальних рис характеру; комунікативна – навчання співробітництву, довіри, формування вміння висловлювати думки та поважати точку зору інших; мовленнєва – розвиток монологічного та діалогічного мовлення; пізнавальна – розвиток та збагачення інтелекту дитини, логічного мислення, уваги, пам'яті, розширення кола інтересів; навчальні – сприяють закріпленню вивченого матеріалу з різних предметів у невимушених умовах.

Ефективними у роботі з молодшими школярами щодо оптимізації їх взаємовідносин є *інтерактивні технології*, оскільки вони ґрунтуються на взаємодії усіх учнів класу. Окрім того, інтерактивні технології можна використовувати як під час навчального процесу, так і в ході виховної роботи з молодшими школярами.

У науково-педагогічній літературі інтерактивне навчання визначається як спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. [9].

О. Пометун та Л. Пироженко [10] визначили умовну робочу класифікацію інтерактивних технологій за формами навчання, у яких вони реалізуються. Науковці розподіляють їх на чотири групи залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів: інтерактивні технології кооперативного навчання; інтерактивні технології колективно-групового навчання; технології ситуативного моделювання; технології опрацювання дискусійних питань.

Використання інтерактивних технологій має низку переваг. Так, у навчально-виховному процесі початкової школи інтерактивні технології: створюють комфортні умови для навчання, за яких кожний учасник має змогу повірити в свої сили, зробити індивідуальний внесок у загальну справу; унеможливають домінування одного учасника навчального процесу над іншим; сприяють розвитку індивідуальних здібностей, комунікативної компетентності; формуванню навичок кооперації та співробітництва, відчуття роботи в команді тощо.

Висновки. Враховуючи наслідки соціокультурних та економічних змін у нашій країні та їх певний негативний вплив на формування підростаючого покоління, оптимізація взаємовідносин в учнівському колективі є актуальним завданням не лише системи освіти, а й суспільства в цілому. У зв'язку з цим, необхідність використання вчителем початкових класів технологій оптимізації міжособистісних взаємовідносин молодших школярів є очевидною. У процесі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми з'ясовано, що найбільш ефективними технологіями, які сприяють покращенню і забезпеченню гармонійних взаємовідносин та сприятливого психологічного мікроклімату в учнівському колективі є: Коло, педагогіка переживання/проживання, технологія колективного творчого виховання (КТВ), ранкові зустрічі та інтерактивні технології. Перспективи подальших розвідок у даному напрямі передбачають дослідження тренінгу як інтерактивного методу роботи щодо оптимізації взаємовідносин у колективі молодших школярів.

Список використаної літератури

1. Коваль П. П. Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження. Посібник / П. Коваль, А. Горова, А. Нікітчук, О. Микитюк, Ю. Ліхоліт. – К. : Видавець Захаренко В. О., 2009. – 168 с.
2. Коновалова Н. А. Подготовка специалистов по социальной работе УИС к использованию метода педагогики переживания / Н. А. Коновалова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <www. socialworks.ru>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
3. Попов О. Підготовка соціальних педагогів до використання методу педагогіки переживань у роботі з дезадапованими школярами / О. Попов // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. – № 3. – С. 106–109.
4. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін., за ред. О. М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2004. – 256 с.
5. Иванов И. П. Методика Коммунарского вос-питания / И. П. Иванов. – М. : Просвещение, 1990. – 144 с.

6. Стефановська Т. А. Класний керівник: функції та основні напрями діяльності: навчальний посібник для вузів / Т. А. Стефановська. – 2-е вид., Стереотип. – М. : Академія, 2006. – 192 с.
7. Бейн К. Доброго ранку! Ми раді, що ви тут! / К. Бейн // Управління освітою. – 2007. – № 15. – С. 1–16 (вкладка).
8. Скрипець М. В. Ранкові зустрічі як засіб розвитку учнівської особистості / М. В. Скрипець // Початкове навчання та виховання: Науково-методичний журнал. – Харків : Вид. група «Основа», 2007. – № 9. – С. 2–6.
9. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П.Наволокова. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.
10. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. наук.-метод. посіб. / За ред. О.І.Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2016 р.

Гайдамашко Ирина

кандидат педагогических наук
кафедра педагогики и психологии

Хмельницькая гуманитарно-педагогическая академия, г. Хмельницкий, Украина

ТЕХНОЛОГИИ ОПТИМИЗАЦИИ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ В ШКОЛЬНОМ КОЛЛЕКТИВЕ

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена необходимостью воспитания толерантной, высоконравственной личности младшего школьника и обеспечения гармоничных взаимоотношений в ученическом коллективе. В статье обоснована необходимость использования учителем начальных классов технологий оптимизации взаимоотношений младших школьников (Круг, педагогика переживания, технология коллективного творческого воспитания (КТВ), интерактивные технологии и утренние встречи); раскрыта их сущность и содержание.

Ключевые слова: взаимоотношения, оптимизация, ученический коллектив, технологии, младшие школьники.

Haidamashko Iryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D.

Department of Pedagogy and Psychology

Khmelnytsky Humanitarian Pedagogical Academy, Khmelnytsky, Ukraine

**TECHNOLOGIES OPTIMIZATION OF RELATIONSHIPS
IN STUDENTS GROUPS**

Topicality of the material presented in the article is caused by the necessity of education tolerant, high moral personality primary school pupil and to ensure harmonious relations and a favorable psychological climate in student group. The necessity of using primary school teachers technologies optimization the relationship primary school children. The content and the essence of technology optimization of the relationship of students in the educational process primary school has been characterized. The most effective technologies for identified problems are: Circle, pedagogy experiences/living, Collective creative education (CCE), interactive technologies and morning meeting it was found. The "circle" technology directed to the formation of values, providing a favorable psychological microclimate in the group, making important decisions, solving conflicts through constructive discussion of various topics. «Morning Meeting» is combining academic and social aspects of learning, the formation of the ability to express thoughts, creating a favorable psychological environment and group cohesion. The main components (greeting, information sharing, group lessons, daily news) and functions (psychological, social, communicative, speech, cognitive, learning) morning meetings has been characterized. Interactive technology are creating a comfortable learning environment in which every student feels his success, intellectual ability, belonging to staff the skills of cooperation and collaboration. In this case, the theoretical analysis of the nature and content of the technologies which has been studied, shows that they are making better and providing maintenance of harmonious relations and a favorable psychological climate in students group.

Key words: relationship, optimization, students group(team), technologies, elementary school.